

Васютинський В. О. Колективний нарцисизм, ідентифікація зі спільнотою і почуття провини / В. О. Васютинський // Особистість у життєвих ситуаціях: світові тенденції та національні особливості: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю). – К., 2020. – С. 21–23.

КОЛЕКТИВНИЙ НАРЦИСИЗМ, ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЗІ СПІЛЬНОТОЮ І ПОЧУТТЯ ПРОВИНИ

Почуття провини – індивідуальної чи колективної – становить важливу характеристику соціального співжиття. Приписування провини собі, своїй групі або іншим учасникам міжособових та міжгрупових взаємодій виявляється тісно пов'язаною з ціннісними та ідентифікаційними характеристиками суб'єктів звинувачення. Ці характеристики функціують у різних сферах взаємодії та на різних рівнях усвідомлення їх їхніми носіями (див., напр., [1]). Особливий інтерес становлять цінності та постави молоді.

Із метою з'ясувати залежності між переживанням/приписуванням провини і ставленням української молоді до об'єктів соціальної ідентифікації опитано 111 студентів Київського національного університету імені Тараса Шевченка (середній вік 19.1 року; особи жіночої статі склали 42.3%).

Для оцінки студентам було запропоновано 41 пару суб'єктів, які взаємодіють тепер або взаємодіяли раніше одні з одними і в стосунках між якими виникали певні проблеми. Цей перелік було подано у вигляді 5-бального семантичного диференціала. Респонденти мали оцінити, хто в кожній парі більше винен у проблемах, що мали місце в їхніх взаєминах.

Перелік пар суб'єктів складався з трьох частин: у першій частині 12 пар становили респондент як один із суб'єктів спілкування і особи з його близького оточення; другу частину склали 17 пар групових суб'єктів; у третій частині оцінювано співвідношення провин між українцями і 12 сусідніми народами.

Анкету було доповнено особистісними питальниками на діагностику колективного нарцисизму (як психологічної основи патріотизму в сучасній соціально-психологічній парадигмі) [2] та ідентифікації з людством (що містить

три шкали: ідентифікація з громадою, ідентифікація з українцями та ідентифікація з усім людством) [3].

Кореляційний аналіз показав істотні зв'язки між колективним нарцисизмом та ідентифікацією з громадою ($r = .3$), колективним нарцисизмом та ідентифікацією з українцями ($r = .45$), ідентифікацією з громадою та ідентифікацією з українцями ($r = .76$), ідентифікацією з громадою та ідентифікацією з усім людством ($r = .31$), ідентифікацією з українцями та ідентифікацією з усім людством ($r = .45$; в усіх випадках $p \leq .01$). Не було значущої кореляції між колективним нарцисизмом та ідентифікацією з усім людством.

За результатами факторного аналізу, проведеного в просторі 45 ознак, виділилися чотири фактори із загальною дисперсією 78.6%. Шкали, які нас тут цікавлять, увійшли до трьох факторів. У першому факторі (вклад у дисперсію 36.4%) об'єдналися ідентифікація з громадою (.8) та ідентифікація з українцями (.69); до другого фактору (18.8%) увійшов колективний нарцисизм (.69); у межах четвертого фактору (10.8%) ідентифікація з українцями (.51) поєдналася з ідентифікацією з усім людством (.58). Такі дані наводять на думку про двоїстий характер ідентифікації української молоді зі своєю етнонаціональною спільнотою: з одного боку, українці – це психологічно близька, референтна група, а з другого – більш абстрактна група належності як частина загальнолюдської спільноти.

Кореляційний аналіз показав наявність психологічно важливих зв'язків між частиною оцінюваних провин учасників соціальних взаємодій і ціннісно-ідентифікаційними властивостями особи, відображеними в названих шкалах.

Найвиразніше колективний нарцисизм, ідентифікація з громадою та українцями, почасти – ідентифікація з людством – корелюють зі звинуваченнями в бік російської влади на чолі з Путіним ($r = .45 \div .53, p \leq .01$), радянської влади ($r = .38 \div .44, p \leq .01$), української влади від Кравчука до Януковича ($r = .22 \div .36, p \leq .05 \div .01$), олігархів ($r = .24 \div .39, p \leq .05 \div .01$).

Високий рівень колективного нарцисизму зумовлює наділяння провинною російськомовних жителів України, мешканців Криму та Донбасу ($r = .38$ і $r = .28$, $p \leq .01$). Водночас має місце сильніше звинувачення представників своєї статі порівняно зі статтю протилежною ($r = -.24$, $p \leq .05$). Патріотична атрибуція провин політико-ідеологічним конкурентам водночас «допомагає» бути самокритичними в міжстатевих взаєминах.

Ідентифікація з громадою позитивно корелює зі взяттям провини на себе в стосунках зі своєю сім'єю ($r = -.36$, $p \leq .01$): громада – це велика родина.

Такий самий зв'язок простежується між ідентифікацією з українцями і ставленням до сім'ї ($r = -.25$, $p \leq .05$), але також до українського суспільства, де вину частіше приписують своїй соціальній групі (її респонденти визначали на власний розсуд; $r = -.22$, $p \leq .05$), і до кримських татар, у стосунках із якими за винних більше вважають самих українців ($r = -.23$, $p \leq .05$). Отже, ідентифікація українських студентів з українською етнонаціональною спільнотою спонукає шукати психологічно близьких собі суб'єктів та вибачати їм їхні провини.

Ідентифікація з усім людством видається найбільш абстрактною, бо має найменше значущих кореляцій. Вона пов'язана, як і решта характеристик, зі звинуваченнями в бік влади, а в стосунках із братом – із самозвинуваченнями ($r = -.26$, $p \leq .05$). Останнє психологічно підтверджує тезу «усі люди – брати».

Література

1. Nelissen, R. M. A. (2014). Relational utility as a moderator of guilt in social interactions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 106 (2), 257–271, <https://doi.org/10.1037/a0034711>
2. Golec de Zavala, A., Cichocka, A., Eidelson, R., & Jayawickreme, N. (2009). Collective narcissism and its social consequences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97 (6), 1074–1096, DOI: 10.1037/a0016904
3. McFarland, S., Webb, M., & Brown, D. (2012). All humanity is my ingroup: A measure and studies of identification with all humanity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 103 (5), 830–853, DOI: 10.1037/a0028724